

Attól, aki ilyen tökéletesen a kezében tartja az alkotás külső készségét, megvárjuk, hogy ne csupán virtuóz, hanem művészi is legyen, ne csak szórakoztasson, hanem neveljen is, s a *szép* mellett a *jó* és *igaz* eszményét is zászlajára tűzze. Ezen a téren Kornis fejlődést lát: a századforduló könnyű, gondatlan életformájától hosszú út vezet a trianoni magyarságnak meggyötört, kötelességektől átszőtt küzdelmei felé. Ma «Herczegnek... a csilloga a nemzeti eszme, amelyhez köti legértékesebb kincsét, fényes művészi tollát, s vele egész valóját.» Talán nincs magyar író, aki ennyire át tudta érezni nemzete tragédiáját, aki ugyanakkor annyi felemelő vigaszt is tartogatott számunkra.

Kornis Gyula írása a költő-tudós műve. Tanulmánya folyamán végigéli azt a folyamatot, amelyet a tanulmányozottnál tapasztal: ő lesz az író, s szinte első személyű élményként fedi fel előttünk az alkotás lázában vajudó lélek minden rejtett vonaglását. Ez az írás bizonyítóanyaga gazdagságával, a szétfutó szálak egybefűzésével, előadása költői lendületével, elvontságában is világosságával, súlyában is könnyedségével a magyar essay-irodalomnak kimagasló alkotása.

BERCZIK ÁRPÁD.

*Hankiss János: Liszt Ferenc, az író.* Bp. é. n. (1941.) Rózsavölgyi, S.-r., 284 l.

Hiába jelölte ki Lessing *Laokoon*­jában a művészetek határait, — az ilyen beskatulyázás csak az átlagember szárnyát tudja lenyesegetni, a lángész a korlátokat ledönti s szabadon szárnyal a magasba. Hankiss János Liszt-kiadása is meggyőz bennünket, hogy az olyan istenáldotta művész, amilyen Liszt volt, nem tudta igazi énjét, érzéseit a zene elvontságával kifejezni, — vagy az *igazi műérő* közönséget tartotta túlságosan szűkkörűnek? — tehát konkrétebb, időtállóbb kifejezésformát keres, s így téved az irodalom végeláthatatlan réjtjére. A virágok, amelyeket itt szed, nem hervadnak el időtlen idő­kig. Túl­élték az embert, túl fogják élni a művészt is: *ennek* emléke az időben tovahaladván, állandóan halványodik, Lisztet, az írot ma kezdik csak valóban értékelni, hogy a holnap és a holnapután jelölje ki igazi helyét a világirodalom Pantheonjában.

Mint az ember s a művész, az író-Liszt is csupa belső feszültség, dinamizmus volt. Szavai, körmondatai — munkái. sajnos, csak franciául és németül jelentek meg, — hatalmas erővel zúdulnak, magukkal ragadva megszokásnak, közmeggyőződésnek, sőt ha kell, társadalmi illemnek gátjait is. Liszt épen ezért beleágyazódik kora irodalmi irányába, a romantikába. De az ő romantícizmusa mélyebb gyökerekből, az író lelkéből táplálkozik, s szélesebb körhöz — az egész emberiséghez — szól, mint romantikus kortársaié. Shakespeare kétszáz esztendővel előzte meg a romantikát s mégis benne láthatjuk ennek az áramlatnak betetőződését, — Lisztet, ha ma élne, vagy ha Michel Angelo kortársaként rótta volna hangjegyeit, egyaránt romantikusként kellene elkönyvelnünk: ő nem a romantícizmus egyik érdekes jelensége, hanem időtlenül romantikus egyéniség.

Hankiss bevezető tanulmányában számos új vonással gazdagítja azt, amit a romantikáról eddig is tudtunk, s újszerűen állítja be az összképbe

Liszt alakját. Jellemzőek a fordításában bemutatott Liszt-szemelvények is, de valahogyan úgy vagyunk velük, mint a telhetetlen vendég a dús ebéd után: jó volt, csak kevés volt. Ugyanez áll szépíróktól származó, Lisztet dicsőítő s itt függelékként bemutatott írásokról is, köztük van Edmond Rostand verse, *A cigányok*, Hankiss fordításában, — érzésünk, hogy a fordítás finom hangulata megközelíti az eredetiét, — de hiszen Liszt, az író kimeríthetetlen problémának látszik.

Hankiss könyve a nagy hazánkfia iránti érdeklődés felébresztésére, eszmekeltésre, új utak kicövekelésére tanulmányával, megjegyzéseivel, s néhány Liszt-írás szabatos, sőt művészi fordításával igen alkalmas.

BERCZIK ÁRPÁD.

*Báró Eötvös József: Naplójegyzetek — Gondolatok 1864—1868.* Közzéteszi, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Lukinich Imre*. Budapest, M. Tud. Akadémia, 1941. 8-r., XXIII., 335 l.

Eötvös József báró munkáinak gyűjteménye a M. Tud. Akadémia jóvoltából egy új kötettel bővült. Lukinich Imre, a tőle megszokott gondossággal és szakavatott fáradozással, összegyűjtötte azokat a naplójegyzeteket és még kiadatlan Gondolatokat, — magyar Pascalnak nevezték értük Eötvöst s általa honosodott meg az önálló reflexió, mint eredeti műfaj irodalmunkban — amelyek Eötvös zsebkönyvecskéiben, ceruzával írva, ránk maradtak. Az Orsz. Széchenyi-Könyvtár kéziratára őrzi s csak kevesen látták őket. Lukinich megállapítása szerint azonban Csengery Antal olvasta a jegyzeteket s kivonatokat is készített belőlük. Anyaguk nagy része két gyűjtőpont hatáskörébe tartozik. Az egyik a kiegyezés kérdése, amelyről Eötvösnek megvoltak a maga tervei (új pragmatica sanctióra ismételten is gondol) s amelyet illetőleg véleménye különösen a jogfolytonosság kérdésében nem egyezett meg Deák Ferencével; Deáktól több cselekvési akaratot várt, «mert valóban a comicus dolgok közé tartozik, hogy Deák, midőn híres *mi várhatunkját* kimondá, senkit sem kapacitált oly egészen, mint S(ch)merlinget, ki ministerialis karszekében a várást sokkal kellemesebbnek találja, mint gondolta.» Az idők azonban Deáknak adtak igazat; érdekes olvasnunk a «husvétii cikk» hatásáról mondottakat, s azután látnunk, mint enged Eötvös mégis a tárgyalások folyamán az Andrassy-Deák-felfogásnak. Egyénilleg jellemző s bepillantást ad az egykorú közvéleménybe az osztrák-porosz-háború kitörését s ennek magyar következményeit váró általános hangulat képe Eötvös elgondolásain át. Ezek a szubjektív följegyzések nagyon becsesek a kor történetének ismeretéhez. — A másik gyűjtőpont Eötvös egyik legizgatóbb politikai problémája, a nemzetiségi kérdés. 1865. május 1-én ily címmel megjelent könyve nem volt befejezése évtizedes töprengéseinek és fejtegetéseinek. A most megjelent jegyzetek mutatják, hogy azontúl is kereste a megoldást, újabb és mindújabb ötletei vannak e kérdésben: jó volna az egész anyagból Eötvös gondolatmenetének fejlődését, felfogásának kialakulását megrajzolni. — E két főtémáján túl természetesen jelentékeny hely jut a nevelés kérdéseinek, azok vizsgálatának is, kiváltképpen, mikor másodízben is elfoglalja a nem vágyott miniszterséget. A felekezeti iskolázás elvi szempontja éppen úgy érdekli, mint az alkotmányosság vagy